

Список використаних джерел:

1. Ахтирська Н.М. Формування внутрішнього переконання судді у справах, пов'язаних з торгівлею людьми: Вісн. / 2012. №4 лютий. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2978/>
2. Коршунова О.Н. Роль теорії познання в уголовном производстве. КРИМИНАЛИСТИКА /КриминалистЪ./ 2011. №1 (8) 72
3. Котюк І.І. Теорія судового пізнання: Монографія. –К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 435с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс.-К.: Видавництво «Центр учбової літератури», 2011. – 253с.
5. Рубинштейн Л.С. Бытие и сознание. – М.; СПб., 2003 – 623с.

Татулич Ірина Юріївна,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СПРАВЕДЛИВИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЯК ОДНЕ З КЛЮЧОВИХ ЗАВДАНЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Відповідно до Конституції України (ст. 55) [1] права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Суд є головним суб'єктом захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Діяльність суду при розгляді та вирішенні цивільних справ завжди спрямована на виконання та реалізацію завдань цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст.1 Цивільного процесуального кодексу України) (далі – ЦПК) [2]. Завдання цивільного судочинства служать засобом досягнення його ефективності, поширюються на всі види проваджень в цивільному процесі, стадії розгляду і вирішення цивільних справ, а це в майбутньому призводить до ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Як вірно зазначив А. Ціхоцький, що міра ефективності правосуддя органічно пов'язана з основними його функціями [3, с.154].

Здійснення правосуддя у цивільних справах насамперед нерозривно пов'язане із ідеєю справедливості. Право на справедливий суд – це комплексне право людини, невід'ємна частина принципу верховенства права, а також загальноправовий принцип, який вимагає, щоб правосуддя здійснювалось на законних і чесних правах. Суд повинен приймати правильні рішення, які відповідають істині. Отже, завдання цивільного судочинства є тими принципами у відповідності з якими повинно здійснюватись правосуддя в цивільних справах, основою яких є гарантування кожного розгляд його справи з дотриманням всіх вимог закону незалежним, справедливим та безстороннім судом.

Насамперед, слід зазначити, що вимога справедливості знайшла своє закріплення у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (п.1 ст.6), (далі – Конвенція), яка є джерелом права, а тому її норми є частиною національного законодавства. Проте, на жаль, аналіз практики Європейського суду показує, що суди під час здійснення судочинства в цивільних справах не завжди виконують вимоги, що входять до даної норми, а саме: «право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом». Так, у справі «Трегубенко проти України» заявник скаржився, що остаточне і обов'язкове судові рішення, винесене на його користь, було скасовано в порядку нагляду, а також що судові провадження в його справі було несправедливим. Крім того, заявник скаржився, що йому було відмовлено у доступі до суду для визначення його цивільних прав [4].

Крім того, закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року також встановив, що завданням суду якраз і є забезпечення кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод. Право на справедливий судовий розгляд сформульовано на міжнародному рівні і у Загальній декларації прав людини (1948р.), зокрема у ст. 8; Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966р.). Однак, не дивлячись на неабиякий інтерес до зазначеної категорії «справедливості», у літературі зустрічаються різні погляди щодо змісту структурних елементів права на справедливий судовий розгляд цивільних справ.

У процесуальній науці висловлюється різні міркування про те, що він є складним комплексом принципів і правил, до яких насамперед треба зарахувати такі права, свободи і принципи: доступ до правосуддя; судовий розгляд у присутності сторони; свободу від примусу надавати невідгідні для себе покази; рівність сторін; змагальність судового процесу; мотивоване судові рішення [5, с. 169].

В свою чергу, М. де Сальвіа вказує, що «право на справедливий судовий розгляд розуміється Європейським судом з прав людини виключно як право на належну (справедливу) правову процедуру», а також виокремлює два види основоположних гарантій, котрі мають бути дотримані у зв'язку з існуванням принципу справедливого судового розгляду: 1) органічні гарантії, які уможливають проведення справедливого судового розгляду (гласність процесу, незалежність і безсторонність суду); 2) гарантії

функціонування, зосереджені на динамічному понятті і на рівності сторін упродовж усього процесу [6, с.11,376]. Зокрема, у справі «Олександр Волков проти України», заявник скаржився на порушення його прав за Конвенцією під час його звільнення з посади судді Верховного Суду України. Зокрема, він стверджував, що: його справа не розглядалася «незалежним та безстороннім судом»; провадження у Вищій раді юстиції було несправедливим у зв'язку з тим, що воно не здійснювалося згідно з процедурою, передбаченою національним законодавством, яке закріплює низку важливих процесуальних гарантій, включаючи строки застосування дисциплінарних стягнень; Верховна Рада України ухвалила рішення про його звільнення на пленарному засіданні з порушенням правил використання системи електронного голосування; його справа не розглядалась «судом, встановленим законом»; рішення у його справі ухвалювались без здійснення належної оцінки доказів, а важливі доводи, висунуті стороною захисту, не були належним чином розглянуті; відсутність у Вищого адміністративного суду України достатніх повноважень для розгляду актів, ухвалених ВРУ, суперечила його «праву на суд»; не дотримувалась принцип рівності сторін [7]. Тому в цьому випадку був порушений п. 1 ст. 6 Конвенції.

Як вважає Ентін, до змісту цього права входять чотири підгрупи прав: органічні, інституціональні, процесуальні та спеціальні. До органічних належать елементи, що забезпечують ефективне користування цим правом та його реалізацію (доступ до правосуддя і виконання судових рішень). Інституціональні елементи – це критерії, яким має відповідати і судова система держави загалом, і кожен національний судовий орган окремо (незалежний, неупереджений, створений на підставі закону). Процесуальні елементи права на справедливий судовий розгляд передбачають реальну участь особи або її представника у розгляді справи, змагальність сторін під час процесу, рівність сторін на всіх стадіях судового розгляду та розумні строки розгляду [8, с.84-98].

В той же час корифей у науці цивільного процесуального права В.В. Комаров пропонує розглядати право на справедливий судовий розгляд у широкому й вузькому значенні. У широкому значенні це право закріплене в п. 1 ст. 6 Конвенції і його можна ототожнити з правом на доступ до правосуддя, тобто кожна особа повинна мати можливість ініціювати судовий розгляд справи щодо своїх цивільних прав, свобод та отримати справедливий і ефективний судовий захист. У вузькому значенні право на справедливий судовий розгляд охоплює лише вимогу «справедливої» процедури, яка в тексті статті Конвенції використовується поряд із вимогами незалежності та безсторонності суду, публічності й розумності строку судового розгляду. Вільше того, вчений виділяє такі «основні складові елементи права вказаного у широкому значенні: – необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи; – належна (справедлива) судова процедура; – публічний судовий розгляд; – розумний строк судового розгляду; – розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом» [9, с. 71].

Н. Сакара, аналізуючи складові права на справедливий судовий розгляд, доповнює їх наступним елементом, а саме – своєчасне виконання судових рішень. Оскільки у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини особливо підкреслює значення цього права, посилаючись на те, що ефективний доступ до суду містить право на виконання судових рішень без належних затримок. Провадження в суді та виконання провадження є відповідно першою і другою стадіями одного провадження. Таким чином, виконавче провадження не має бути відокремленим від судового, і ці обидва провадження мають розглядатися як цілісний процес. Мета звернення особи до суду, тобто захист права, свободи чи інтересу, відбудеться лише тоді, коли таке право, свобода чи інтерес будуть поновлені, тобто коли рішення суду буде виконане [10, с. 65].

Досліджуючи питання справедливого судового розгляду П. Рабінович і Б. Ратушна виділяють наступні складові цього права, якими є: – належна судова процедура, вагомим складником якої є належне доказування обставин судової справи; – ухвалення судом мотивованих рішень [11, с. 92-93]. Вимоги до доказування та їх дотримання як складові права на справедливий судовий розгляд чітко наводяться у справі «Мельничук проти України», де заявник скаржився на несправедливе рішення національних судів у його справі, посилаючись на національне законодавство. Суд, розглянувши матеріали, надані заявником, вирішив, що заявник не надав доказів щодо скарги про порушення у цій справі процесуальних гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції і вирішив, що заява є очевидно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пп. 3 та 4 ст. 35 Конвенції [12].

На підставі аналізу думок вчених-процесуалістів з приводу поняття та сутності права на справедливий судовий розгляд, вважаємо за необхідне доповнити їх наступним змістом. Так, не лише завдання цивільного судочинства служать засобом досягнення його ефективності, але і цивільна процесуальна форма, яка є основою, базисом, на якому будується цивільне судочинство в цілому. Процесуальна діяльність суду спрямована на виконання завдань цивільного судочинства шляхом розгляду та вирішення цивільних справ. Процесуальна діяльність осіб, які беруть участь у справі, інших учасників цивільного процесу, спрямована на здійснення належних їм процесуальних прав і обов'язків з метою виконання своїх функцій в цивільному процесі. Характерним для діяльності суду і учасників процесу є те, що така діяльність здійснюється в чітко визначеній процесуальній формі, найважливішою особливістю якої є обов'язковість її дотримання. Саме цивільній процесуальній формі притаманні власні принципи, які тісно пов'язані з принципами цивільного процесуального права. Одним із таких принципів є принцип справедливості. Оскільки справедливість як правове явище застосовується до процесуальної діяльності суду і означає, що всі процесуальні акти, крім загальних вимог, повинні в повній мірі відповідати обста-

винам справи, що й забезпечить ухвалення законного та обґрунтованого рішення у справі, та сприятиме підвищенню ефективності цивільної процесуальної форми.

Таким чином, під справедливістю судового розгляду слід розуміти те, що діяльність суду при вирішенні цивільних справ повинна спрямовуватись саме на зміцнення справедливості, захист прав та інтересів осіб, а також на приведення національного законодавства у відповідність до положень міжнародних договорів. Більше того, особам, які беруть участь у справі, має гарантуватися та забезпечуватися неупереджений і своєчасний розгляд справи судом, вільне користування їх цивільними процесуальними правами та обов'язками, встановленими у законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 року // ВВР України.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Цихоцький А.В. Теоретические проблемы правосудия по гражданским делам /А.В. Цихоцький //.– Новосибирск, 1997. – 361с.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Трегубенко проти України»[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.
5. Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: науч.-практ. пособие. – Киев, 2010. – 480с.
6. Де Сальви М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. – СПб., 2004. – 1072с.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.
8. Энтин М Справедливое судебное разбирательство по праву Совета Европы и Европейского Союза // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2003. – № 3 (44). – С.85-97.
9. Курс цивільного процесу: підручник / [В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.]; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352с.
10. Сакара Н. Право на справедливий судовий розгляд та національна практика цивільного судочинства / Н. Сакара // Право України. – 2011, № 10. – С. 63-75.
11. Рабінович П., Ратушна Б. Належне доказування як елемент права на справедливий судовий розгляд у судовому праві України (в світлі європейських стандартів) / П. Рабінович Б. Ратушна // Право України. – 2015, №3. – С. 87-97.
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мельничук проти України»[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.

Фурса Євген Євгенович,
кандидат юридичних наук, аташе, Міністерство закордонних справ України

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Україна, ведучи перемовини про усунення кордонів Євросоюзу для своїх громадян, має турбуватися не тільки про безвізовий режим перетинання кордонів цих країн, а й підготувати громадян до можливості реалізувати там свої права та належне виконання встановлених в цих країнах правил поведінки тощо.

У цьому зв'язку потребують тлумачення деякі сучасні положення міжнародного права, а саме в ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права Організації об'єднаних націй встановлені гарантії, що кожна особа має право покинути будь-яку країну, включаючи власну [1¹]. Але ж це положення повинно зумовлювати відкритість кордонів, оскільки право покинути країну без права безперешкодного перетинання кордонів з іноземними державами нічого не варте. Тому Міжнародний пакт про громадянські і політичні права слід сприймати як такий, що зобов'язує держави відкривати свої кордони для іноземних країн і не створювати штучних перешкод на цьому шляху.

Стаття ж 16 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права Організації об'єднаних націй встановлює, що кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності. Однак, поняття «правосуб'єктність» є складним і не кожний фахівець здатен його належним чином сприйняти і розтлумачити. Слід при цьому враховувати, що Україна ратифікувала Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Організації об'єднаних націй ще 19.10.73 року, отже мала час на адаптування прийнятої термінології. Не зважаючи на це, навіть у чинному ЦК та ЦПК таке поняття не застосовується, а в ч. 2 ст. 74 Закону України «Про міжнародне приватне право» це поняття застосовується лише один раз в такому контексті «На вимогу суду, який розглядає справу, іноземна юридична особа має представити оформлений з урахуванням статті 13 цього Закону документ, що є доказом правосуб'єктності юридичної особи (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо)» [2²]. З цього положення випливає, що правосуб'єктність юридичної особи підтверджується легалізованим сертифікатом реєстрації, витягом з торгового реєстру тощо.

У той же час, в судах України поняття правосуб'єктність застосовується з іншим значенням, зокрема, Вищий господарський суд України в Постанові по справі N 10/405-07 від 24.06.2008 р. зазначає бук-